

LAZAR KOLIŠEVSKI, *Aspekti na makedonskoto prašanje*,
NIK »Naša knjiga«, Skopje 1979.

U bogatu revolucionarnu, stvaralačku i političku aktivnost Lazara Koliševskog ulazi i niz govora, izjava i članaka koji su prvi puta objavljeni u Skopju 1962. god. u izboru: »Aspekti na makedonskoto prašanje«, a nedavno ih je ponovo izdala (u nešto dopunjenijem izboru) skopska izdavačka kuća »Naša knjiga«. Redakcija prvog izdanja u Predgovoru je naglašavala da je riječ »o izboru govora i članaka L. Koliševskog održanih i nastalih u toku 1944. do 1960. god. koji po svom osnovnom sadržaju i tretiranim problemima predstavljaju logičnu, povezanu i tematsku cjelinu«. U njima se razmatraju najbitnije faze, konkretne okolnosti, problemi i zadaci makedonskog naroda u poslijeratnom razvoju i socijalističkoj izgradnji, ali njihov organski dio su i tekstovi u kojima su obuhvaćeni razni momenti i aspekti kompleksne problematike makedonskog pitanja, bilo u vezi s historijskom evolucijom ili sa suvremenim pristupom, marksističkom analizom, i uopće tretiranjem nacionalnog i posebno makedonskog pitanja.

Kratka napomena redakcija da »ovi tekstovi u mnogo čemu imaju značaj dokumenata najnovije historije makedonskog naroda, njenih istinskih tokova« doživjela je najbolju potvrdu u proteklom vremenu. Iako je od oslobođenja naovamo, a osobito od prve pojave »Aspekata makedonskog pitanja«, makedonska historiografija učinila golem korak u svom kvantitetnom i kvalitetnom razvoju, nezaobilaznom činjenicom ostaje istina da su tekstovi, govori i članci prezentirani u tom izboru ne samo izdržali sud javnosti i vremena, već su se pokazali sastavnim i bitnim elementom socijalističke svijesti makedonskog čovjeka koji svoju sadašnjost i budućnost vidi u Titovoj Jugoslaviji.

Redakcijski odbor drugoga izdanja (Vančo Apostolski, Dančo Zografski, Mile Vardarski i Pande Taškovski), objašnjavajući razloge ponovnog objavljivanja knjige L. Koliševskog, ističe:

»Interes za makedonsko nacionalno pitanje, osobito za neke njegove aspekte, i danas je veoma velik, i to i u jugoslavenskoj i u inozemnoj javnosti. On u prvom redu proizlazi iz objektivnog interesa za jugoslavensku stvarnost — za vlastiti put u izgradnji socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa, dosljedno i cjelovito rješavanje nacionalnog pitanja, i sve značajnija ostvarenja makedonske nacije — ali isto tako i iz pokušaja određenih krugova u inozemstvu da u svom neprijateljskom djelovanju protiv socijalističke Jugoslavije iznova manipuliraju s makedonskim nacionalnim pitanjem, pokušaja koji stižu dotle da potpuno negiraju makedonsku naciju [. . .]. Iz tih razloga, drugo izdanje 'Aspekti makedonskog pitanja', zajedno s brojnim djelima i autentičnim dokumentima iz naših naučnih institucija, javlja se kao logična potreba našeg vremena.«

Za razliku od prvog izdanja, u kojem su govori i članci prezentirani kronološkim redom njihova nastanka, drugo je izdanje u tome napravilo kvalitetan zaokret: primijenjen je tematski pristup čitavoj kompleksnoj materiji, tako da

sada ne pratimo samo autorov razvoj mišljenja i ocjena, već dolazi do izražaja problematika, njen razvoj i njena podložnost ocjenama i gledištima što je suptilnije i govori u prilog saznanju da tekstovi i govori L. Koliševskog nemaju samo rutinski politički karakter i komentar nego i dublji, ozbiljniji pristup u osvjetljavanju makedonskog bića. Tome, svakako, pridonosi i kompleksna priroda makedonske nacionalne problematike i posebno produbljeni interes i marksistički pristup autora prema njoj. Stoga je i čitaocu jednostavnije da, prateći tematsku podjelu materijala, lakše dođe do vlastitih sudova i ocjena, jer je čitav materijal od 39 tekstova (period 1945—1973. god.) podijeljen u četiri tematska područja:

a) Jedinstvo radničkog i nacionalnooslobodilačkog pokreta u historijskom razvoju makedonskog naroda, b) 11. oktobar 1941, prelomni trenutak u historiji makedonskog naroda, c) Borba za produbljanje bratstva, jedinstva i ravnopravnosti jugoslavenskih naroda i narodnosti u socijalističkoj Jugoslaviji, i d) Bît i ciljevi starih i novih osvajačkih pretenzija prema Makedoniji i makedonskoj naciji.

Prednost takvog pristupa materijalu mnogostruka je, to više što raznim segmentima čitalačke publike pruža nebrojene mogućnosti ne samo za čitanje, već povjesničarima, politolozima, publicistima i ostalima omogućava da selektivno proučavaju pojavu određenih političkih ideja, njihov razvoj, nosioce, nestanak ili propast kao i suodnose istovjetnih ili suprotnih tendencija u suvremenijoj historiji radničkog pokreta, socijalističke misli i izgradnje makedonskog naroda i njegovih susjeda. Odlučujući se za takav kritički izbor, redakcija je znatno, zajedno s autorom, pridonijela izbjegavanju nepotrebnih ponavljanja, savladala je opasnost razvučenosti i postigla značajnu konciznost, jezgrovitost i preglednost koja osobito dolazi do izražaja upotrebom dopunskih bilježaka, odnosno obilnom arhivskom građom. Iz toga jasno proizlazi da su i autor i redakcija uložili velik napor, veoma zahvalan, da se priredi izdanje dostojno problematike, njenog značenja i samog autora koji je više od tri decenija aktivan sudionik i graditelj i same materije i revolucije koja traje.

Prva tematska cjelina obrađuje problematiku stvaranja i razvoja radničkog i nacionalnooslobodilačkog pokreta u historijskom razvitku makedonskog naroda u nekoliko faza: pojavu radništva u Makedoniji, osnivanje prvih političkih organizacija nacionalnooslobodilačkog pokreta, pojavu, razvoj i utjecaj socijalističkih ideja u Makedoniji i djelatnost prvih socijalista, zatim zajedničko djelovanje do predilindenskog perioda makedonskih socijalista i revolucionara iz redova nacionalnooslobodilačkog pokreta (Goce Delčev, Nikola Karev, Vasil Glavinov, Vele Markov i ostali), raslojavanje do kojeg je došlo u postilindenskoj fazi i borbi za unutrašnje reforme o Otomanskoj Imperiji te traženje saveznika za očuvanje geografske i etničke cjeline Makedonije, različite pristupe socijaldemokratskih stranaka Srbije i Bugarske u odnosu na Makedoniju i Makedonce, izbijanje balkanskih imperijalističkih ratova i podjelu Makedonije kao uvertiru u prvi svjetski rat i najzad djelovanje radničkog i socijalističkog pokreta u Vardarskoj Makedoniji i njegovo stapanje s radničkim i komunističkim pokretom jugoslavenskih naroda i narodnosti nakon 1918. Ukazujući na specifičnost i složenost nastanka i razvoja autentičnog nacionalnooslobodilačkog pokreta Makedonaca do kraja 19 st., bez čijeg je sagledavanje teško izvan konteksta vrlo konkretnih, zapletenih, složenih, nekad diferenciranih a često i veoma jasno uočljivih tendencija ukupnog zrenja, uočiti i razlučiti mnoge pojave i procese, L. Koliševski ističe da je sve to odraz toga što se »radnička

klasa Makedonije relativno kasnije pojavljuje na historijskoj sceni kao društveno-politička sila, unoseći nova borbena strujanja u oslobodilački pokret našeg naroda, za razliku od nekih susjednih, nacionalno već oslobođenih balkanskih zemalja«.

U ovom radu (politički referat na I kongresu KPM 1948) dan je prvi put obimniji osvrt i analiza historijskog razvoja radničkog, socijalističkog i komunističkog pokreta u Makedoniji, i do prvoga svjetskog rata, i između dvaju svjetskih ratova pri čemu se autor posebno zadržava na nekoliko osnovnih pitanja: djelovanje i politička snaga zatečenih socijalističkih grupa i organizacija do Vukovarskog kongresa KPJ, koje i čine jezgru budućih partijskih ćelija, denacionalizatorska i asimilatorska politika velikosrpske buržoazije u Makedoniji negiranjem samobitnosti makedonskog naroda i njegovih prava na nacionalna obilježja, što se javlja kao motiv za revolucioniranje masa i traženje saveznika u borbi za ostvarivanje socijalnih i nacionalnih prava, razvoj gledišta u KPJ o nacionalnom pitanju, a s tim u vezi i o makedonskom narodu, ukazujući na to da tek »dolazak druga Tita na čelo KPJ 1937. označava prekretnicu u radu Partije, što se osjetilo u općem sređivanju njenih redova, u odstranjivanju do kraja ostataka frakcionarstva, u izgrađivanju pravilnih gledišta o bitnim pitanjima revolucionarnog pokreta i u provođenju jasne političke linije i neprekidne neposredne akcije koja je Partiju čvrsto povezala s narodnim masama. To se osjetilo u cijeloj Jugoslaviji, pa i kod nas ovdje. Slobodno mogu reći da je tek dolaskom druga Tita nacionalno pitanje u Jugoslaviji, i posebno makedonsko pitanje, bilo potpuno jasno postavljeno, ne samo u principu, već i kao konkretna praksa u njegovom rješavanju.«

Političku zrelost radničkog i komunističkog pokreta u Makedoniji i makedonskog naroda i narodnosti Makedonije pokazuje i to što je usprkos izdajničkoj raboti M. Šatorova-Šarla, uoči dizanje ustanka naroda Jugoslavije pod rukovodstvom KPJ 1941, najveći dio rodoljuba, komunista i naroda krenuo u oružanu borbu zajedno s ostalim narodima Jugoslavije, shvaćajući na osnovi vlastitog historijskog iskustva da se u odlučnim trenucima biraju istinski saveznici u borbi za socijalna i nacionalna prava, saveznici s kojima se udružuju ne samo sredstva za borbu već ih ujedinjuju i zajednički ciljevi i jedinstvena klasna snaga s provjerenom političkom avangardom. I sam aktivni sudionik u tim revolucionarnim pripremama i događajima otprije 40 godina, L. Koliševski detaljnije razrađuje pojedinosti u radu i konsolidaciji partijske organizacije u Makedoniji 1939. i 1940, zatim uoči ustanka 11. oktobra 1941. da bi u odnosu na sva ta gibanja, na sav taj pređeni težak i složen revolucionarni put istakao:

»Komunistička partija Jugoslavije, povećši našu radničku klasu i sve naše narodu u oružanu revoluciju, djelovala je kao avangarda koja je ispunjavala i dug prema svojim narodima, prema njihovim vitalnim životnim interesima i dug prema svom internacionalističkom biću. Jugoslavenska revolucija bila je i najefikasnija pomoć sovjetskim narodima u najtežim momentima, a bila je i jedini put naših naroda — svakoga prema maksimumu vlastitih mogućnosti, a u zajedničkoj borbi — da riješe problem vlastite budućnosti. Makedonski narod, u sukobu s pokušajima CK BKP da nametne svoju politiku makedonskoj partijskoj organizaciji, imao je odabrati između revolucionarne linije koja ga je vodila u pravcu izgrađivanja svoje oružane sile, kao sredstva za ostvarivanje slobode i garancije za njeno očuvanje, i politike koja je težila, zbog toga se i miješala, spriječiti ga da se naoruža i bori se, i koja je nastojala da mu zamrači sve perspektive s nadom u nekakvo revolucionarno buđenje bugarske okupatorske

vojske. Samo iz zaslijepjenog nacionalnog šovinizma i aspiracije prema Makedoniji mogle su proizici takve sugestije prema našem narodu — da čeka svoju slobodu od one ratne sile protiv koje se trebalo boriti kao protiv okupatora, jer ga je ta sila već gušila u vlastitoj zemlji, dok je CK BKP čekao na svoj red oslobođenja od Crvene armije. Makedonski narod danas ne bi bio među slobodnim narodima, ravnopravan, s vlastitom državom, sa svim mogućnostima za puni razvoj, da nije našao dovoljno snaga u sebi da se suprotstavi opasnosti koja se nadvila nad njegovu budućnost u obliku politike CK BKP.»

Druga tematska cjelina obuhvaća osam tekstova u kojima L. Koliševski ukazuje na to zašto je 11. oktobar 1941. godine prelomni trenutak u historiji makedonskog naroda. Ovdje su posebno razrađeni strategija i taktika naše Partije uoči fašističke agresije na staru Jugoslaviju, njeno brzo reagiranje na te historijske događaje, preuzimanje historijske odgovornosti pred svojom radničkom klasom i svojim narodima za daljnju sudbinu svih, mešetarenje Šarla u Makedoniji i sabotiranje linije KPJ što je dovelo ne samo do kašnjenja ustanka u Makedoniji već i do poznatih diskusija u Kominterni o tome kome pripada makedonska partijska organizacija, a to se odrazilo i na ukupan tok i razvoj ustanka i borbe makedonskog naroda.

Nezaobilazna i neoboriva činjenica je da se makedonski narod borio protiv fašizma, da je u toj borbi dao svoje najbolje i najsvjesnije snage, da u toj borbi nije bio sam i da je ta borba bila borba protiv bugarskog okupatora koji je veoma brzo nakon okupacije Makedonije pokazao svoje fašističko lice. Narodnooslobodilačka borba makedonskog naroda sastavni je i neodvojivi dio jugoslavenske revolucije, ali je isto tako uspjela na antifašističkim osnovama uspostaviti usku suradnju i s najnaprednijim dijelovima albanskog, bugarskog i grčkog naroda koji su se borili protiv zajedničkog neprijatelja.

U tim zaista prelomnim trenucima svoje najnovije historije, makedonski narod morao je obračunati ne samo sa svojim unutrašnjim neprijateljem već i sa osvajačkim pretenzijama bugarske soldateske i tendencijama naci-fašističke osovine da potkraj rata stvori nekakvu »NDM« sa Vančom Mihailovim na čelu, istodobno gradeći najčvršće veze sa svim narodima Jugoslavije za svoju budućnost, ravnopravan i zajednički život. Nisu ga pokolebali ni teški udarci neprijatelja, ni porazi i izgubljene bitke, ni sve strahote fašističke okupacije, jer je shvaćao da samo svojim snagama, svojim doprinosom može ostvariti ona htijenja za koja su ginuli, i u ne tako dalekoj prošlosti, najbolji njegovi sinovi pod zastavom Ilindena. Veliki poticaj daljnjem razvoju i jačanju NOB-a u Makedoniji bilo je stvaranje CK KPM, u proljeće 1943, odnosno Komunističke partije Makedonije. Jer je, kao što ističe i L. Koliševski, »Komunistička partija Makedonije, kao nasljednik i nastavljatelj staroga makedonskog socijalističkog pokreta, razvila te slobodarske tradicije i pod rukovodstvom KPJ na čelu s drugom Titom, ostvarila i nadmašila ideale i stremljenja makedonskih socijalista i svih poštenih revolucionara«.

Značenje 11. oktobra 1941. god. za makedonski narod, historijski gledano, višestruko je i svaka pojednostavnjena analiza krila bi u sebi određeni rizik. Međutim, ono najbitnije svakako je sadržano u ocjeni L. Koliševskog (što je ne samo fundamentalno određenje već i historijska istina): »U tim za Evropu i za cijeli svijet sudbonosnim danima, naš narod uzeo je svoju sudbinu u svoje ruke i u zajedničkoj borbi s ostalim jugoslavenskim narodima i narodnostima krenuo je u bitku za konačno ostvarivanje svojih stremljenja. Iako je na tom putu makedonski narod, predvođen Komunističkom partijom, morao obračunavati

sa starim i novim nosiocima osvajačkih pretenzija, to samo govori koliko je bila složena njegova borba, što se uostalom ne jedanput i do tada izražavalo u njegovoj nacionalnoj historiji.«

Pobjeda revolucije značila je za makedonski narod ostvarivanje njegovih stoljetnih stremljenja i nadanja. Ponajprije značilo je stvoriti sigurnu materijalnu osnovu za ubrzani socijalistički i samoupravni razvitak u svim segmentima života, otvoriti široke mogućnosti za ispoljavanje svih stvaralačkih snaga na dobrobit radničke klase i naroda u bratskoj zajednici slobodnih, ravnopravnih naroda i narodnosti Jugoslavije. Svjesne socijalističke snage znale su da će ta borba sada biti i složenija i kompleksnija, da će zahtijevati ne samo znanja već i puno rada i strpljive djelatnosti na mijenjanju starog i građenju i afirmiranju novog. Savladavanje privredne zaostalosti javljalo se kao prvo i osnovno pitanje, i to ne samo kao nekakvo humanističko, već isključivo političko pitanje. Na osnovama zajedničke borbe, bratstva i jedinstva, kao tekovina revolucije, stvorene su mogućnosti da se proturječnosti i različitosti u ekonomskoj razvijenosti svakoga i svih naroda i narodnosti rješavaju na osnovama solidarnosti. Solidarnost je, zapravo, bila faktor produbljivanja bratstva i jedinstva, shvaćanje o međusobnoj ovisnosti i upućenosti, imperativ izgrađivanja zemlje, izgrađivanja socijalističkog samoupravljanja. Bratstvo i jedinstvo javlja se i kao bedem u vrijeme kominformovske kampanje protiv Jugoslavije, u periodu ekonomske blokade, da bi se kasnije afirmiralo kao sastavni dio života i rada, ali i kao biljka koju treba njegovati i pomagati joj da neprestano raste i razvija se. Što je to što čini okosnicu bratstva i jedinstva, što je to što ga narušava, pitanja su koja su bila aktualna i jučer, a svakako su i danas. Zalažući se uvijek za produbljivanja bratstva i jedinstva L. Koliševski, kao istinski revolucionar i komunist, ukazuje na to da su u Makedoniji dvije tendencije opasne za bratstvo i jedinstvo. To su, dodaje, šovinizam i separatizam: »Glavni predstavnici šovinizma kod nas danas su velikobugarski agenti i svi oni strani agenti koji znaju da je u jedinstvu i bratstvu naroda Jugoslavije naša snaga i žele da nas razjedinje, kako bi nas odvojili i podijelili Jugoslaviju, izolirajući nas od ostalih naroda Jugoslavije« [...]. »Separatizam se javlja u najrazličitijim oblicima [...] on se javlja i u obliku otcjepljenja Makedonije od Jugoslavije i za njeno pripajanje nekoj drugoj zemlji, i u obliku otcjepljenja Makedonije i stvaranja neke samostalne makedonske države.«

Savez komunista Jugoslavije uvijek je pridavao značajnu pažnju razvijanju bratstva i jedinstva i s tim u vezi međunacionalnih odnosa u nas. Iz Programa SKJ, iz daljnjeg razvoja samoupravljanja i respektiranja nastajanja proturječnosti i u socijalizmu, ali i potrebe njihova rješavanja, iz daljnjeg razvoja komunalnog sistema pa sve do ustava iz 1963, a zatim iz ustavnih amandmana i ustava iz 1974, jasno je uočljivo kolika se pažnja poklanja bratstvu i jedinstvu. Međutim, činjenica je da ono nije nešto statično već jako dinamičan proces. I upravo tako ga shvaćajući, u onom stvaralačkom titovskom smislu, L. Koliševski ističe:

»Naša Partija pravilno je shvatila da se potpuno rješavanje nacionalnog pitanja u periodu socijalističke izgradnje, kao i daljnje produbljivanje bratstva i jedinstva naših naroda, ne sastoji samo u njihovoj političkoj i pravnoj ravnopravnosti, koja se može ostvariti u svakoj istinski demokratskoj zemlji, već, prije svega, u stvaranju uvjeta za ekonomsku i društvenu ravnopravnost.

Kad se ne bi uzimala u obzir ta strana nacionalnog pitanja, pri velikoj razlici u stupnju razvijenosti proizvodnih snaga između pojedinih republika, stvorenih

u historijskim uvjetima u kojima su živjeli naši narodi u prošlosti, naš sistem radničkih savjeta i cjelokupni sistem društvenog uređenja, koji je osnova socijalističkog razvoja, cjelokupnost naše borbe za izgradnju socijalističkih društvenih odnosa, bili bi snažno potkopani. Sasvim je razumljivo da se radničko samoupravljanje, kao i uopće naš sistem neposredne socijalističke demokracije, ne može razvijati, ako mu je materijalna osnova previše uska na nacionalnom planu, kada jedna nacija osjeća da zaostaje u razvoju proizvodnih snaga obavezno se rađaju, i pored političke i pravne ravnopravnosti, određene proturječnosti koje u datim uvjetima mogu biti razlogom za razne nacionalističke i šovinističke tendencije koje u osnovi mogu potkopati naše bratstvo i jedinstvo.«

Ostvareni stupanj društveno-ekonomskog razvoja Jugoslavije kao cjeline, i posebno svake republike, očito pokazuje da su se u proteklom periodu proizvodne snage u svakoj republici razvijale u skladu s njenim i ukupnim mogućnostima zajednice. Jačanjem materijalne osnove samoupravljanja, jača materijalna osnova bratstva i jedinstva, odnosno izgrađuju se i jačaju međunacionalni odnosi. Ističući da je bit historijske pobjede ostvarene u narodnooslobodilačkoj borbi Jugoslavije prije svega u promjeni klasnih odnosa, »jer bez promjene klasnih odnosa ne bi postojala ni jugoslavenska zajednica onakva kakva je danas i kakva želimo da bude, ne bi bila moguća ni sloboda makedonskog naroda i njegova državnost«, L. Koliševski sasvim opravdano naglašava: »Kao ostale republike, i SR Makedonija doživjela je i doživljava duboki ekonomski i socijalni i kulturni preobražaj. Zalaganjem svih naših radnih ljudi izgrađen je niz modernih industrijskih kapaciteta, stvorene su osnove za modernu poljoprivrednu proizvodnju i to na osnovi bržeg mijenjanja života na selu, stvorene su suvremene komunikacije u svim regionima, ostvaren je najbrži mogući rast u obrazovanju, stvoreni su široki prostori za razvoj nauke, kulture i sl. Jednom riječju, makedonska nacija, stoljećima potiskivana, izašla je na svjetsku scenu ravnopravna s ostalim nacijama, pri čemu se može ponositi ne samo postignutim u prošlosti već i u suvremenoj stvarnosti.«

Posljednji, četvrti, dio u knjizi »Aspekti makedonskog pitanja« koji je u cjelini isti kao u prvom izdanju, osim jednog teksta, čini nam se tako aktualnim po svojim ocjenama i sudovima, da zapravo stječemo dojam kako je sve to izgovoreno sada ili danas, a ne juče ili, bolje rečeno, prije dvadesetak godina. Riječ je, možda, i o posebno interesantnom djelu u kome britkošću revolucionara i aktivnog društveno-političkog radnika najvišeg formata, lakoćom, sugestivnošću i služeći se samo činjenicama i istinom, Lazar Koliševski ukazuje na bit i ciljeve starih i novih osvajačkih pretenzija prema Makedoniji i makedonskoj naciji.

Najveći dio tih članaka i govora nastao je u periodu 1945–1960. god. Čitajući ponovo te tekstove, otkrivamo nepobitnu istinu: kad govori revolucionar marksističke provenijencije, koji shvaća svu dijalektiku života i svijeta u kome djeluje, onda i njegovi sudovi i njegove ocjene i gledišta izraz su te dijalektike, te dinamike koja znači rekspektirati neposredne ali i dugoročne interese radničke klase i svoga naroda. Razobličavajući sve aspiracije prema Makedoniji u daljoj prošlosti i u novije vrijeme, ponirajući u njene autohtone izvore borbe za slobodu i nezavisnost, Koliševski to čini svjestan odgovornosti ne samo danas i ovdje, već i sutra i pred novim generacijama. U mnogim od tih radova susrest ćemo se sa znalačkom historijskom analizom događaja, gdje se kronološki ništa spekta-

kularno ne događa, ali gdje se, zapravo, biju bitke za opstanak, za pravo na slobodu i svoje Ja, naroda kome i sam autor pripada, demistificirajući pri tom ne samo tuđe zablude i komplekse već i one svoga naroda, zablude koje mu smetaju da ide dalje i brže nego što je do juče koračao. Pri tom zaslužuje posebnu pažnju to što i kad ruši, i kad napada, revolucionar jasno raspoznaje interese naroda od politikanstva i kvazi-politike od svega onoga što je u sukobu s vitalnim interesima svakoga naroda koji želi mir i progres.

Nemamo ovdje dovoljno prostora da se upustimo u detaljniju analizu određenih ocjena i procesa, da ukažemo na njihovu aktualnost i danas, ali neka nam bude dopušteno da citirajući neke bitne izvode ukažemo na određene nezaobilazne istine.

»Poznato je da u odnosu na Makedoniju — ističe Koliševski — postoje još uvijek na raznim stranama, žilavi ostaci buržoaskih i hegenominističkih aspiracija. Oni su — u ovo moderno vrijeme, kad u cijelom svijetu nezaustavljivo trijumfiraju narodi koji su do jučer u Aziji i Africi bili u kolonijalnom statusu, kad ugnjetavanje nacionalnosti u svijesti cijelog čovječanstva znači zločin genocida — istinski historijski anahronizam, koji se zbog toga pokušava zakloniti iza negiranja makedonske nacije, kako bi stvorio, farsom o brizi za nekakav svoj element u Makedoniji, privid moralne opravdanosti za odnos prema našem narodu [...]. Narodna Republika Makedonija je stvarnost, i ta se stvarnost ne može poreći a čak ni izbjeći. Tu smo republiku stvorili mi Makedonci, Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci i narodi Bosne i Hercegovine i narodnosti, boreći se svi zajedno u četvorogodišnjoj borbi protiv okupatora i raznih sanstefanista, megaloheladista i velikoalbanaca. Oni danas mrze, kleveću i bore se protiv NR Makedonije, zato što je ona jedanput zauvijek presjekla put ostvarivanju njihovih megalomanskih ideja, zato što je ona slobodna i socijalistička zemlja, koja se u sastavu FNRJ brzo razvija politički, privredno i kulturno, zato što se bori zajedno s ostalim našim republikama protiv agresije i rata, a za očuvanje svoje nacionalne nezavisnosti i mirne socijalističke izgradnje.«

Iz ta dva jasno izgovorena i duboko fundirana politička stava jasno proizlaze i konkretna ponašanja i odnos prema svima onima koji dan-danas dovode u pitanje ne samo SR Makedoniju i Makedonce već time i Jugoslaviju. Historija je mnogima bila učiteljica, ali to što neki i dan-danas ne mogu ili ne žele da iz nje izvuku pouke, ostaje njihovim problemom. Možda i zbog toga treba češće ukazivati na to da nekakvo »makedonsko pitanje« izvan konteksta konkretnih historijskih i objektivnih činjenica ne postoji, osim kao stvorena iluzija ili otvoreno pitanje kojim se želi spekulirati. Jedini odgovor, koji se može i sada ponoviti, jest onaj dan na III kongresu SKM u referatu L. Koliševskog: »Makedonsko pitanje je bilo i ostalo pitanje o priznavanju makedonske nacionalnosti i njenih demokratskih prava za slobodan nacionalni razvitak, prava koja se u suvremenom svijetu nezaustavljivo afirmiraju.«

Demistifikacija svih zabluda oko Makedonije i Makedonaca postaje bitnim zadatkom mlade makedonske historiografije i historijske nauke pri čemu je trebalo i treba *in continuo* čisti te »Augijeve staje« gdje se i radala svakojaka misao i iluzija. Protekla razdoblja intenzivnih naučnih istraživanja i otkrivanja jasno su pokazala smisao, dubinu i postojanost borbe makedonskog naroda za vlastito određenje, slobodu i nezavisnost, povezivanje te borbe sa najnaprednijim snagama u konkretnim situacijama i kontinuiranu prisutnost stranih uticaja i

propagande s jedinstvenim ciljem *divide et impera*. Proces autohtonog zrenja i socijalnog diferenciranja unutar makedonskog društva doveo je do pojave i razvoja radničke klase koja je u svoju borbu za ostvarivanje historijskih ciljeva vlastitog oslobođenja ugradila i sve stvaralačke premise nacionalnog. Na toj osnovi razvija se i suradnja, nekad manje nekad više uspješna, sa susjednim sličnim pokretima da bi ona ipak dobila najkonkretniji sadržaj u antifašističkoj borbi svih naroda na balkanskom prostoru. U toj borbi stvarale su se i gradile pretpostavke za stabilnije, smirenije i kvalitetno drukčije odnose među susjednim državama i narodima. Uplitanje velikih sila i njihovih interesa u ovaj prostor značilo je labavljenje tih veza a u nekim periodima i zastoje suradnje što nije bio izraz miroljubivih trendova.

Geopolitički, balkanski prostor predstavljao je i predstavlja veoma osjetljivo područje i zbog svoje bliskosti Mediteranu, i svakako, zbog svoje geostrateške važnosti, kao prostor koji povezuje zapadne bazene s istočnoazijskim prostorima i obratno. U takvoj konstelaciji prostor južne Srbije i posebno Makedonije ima veoma izraženu stratešku važnost. Pouke iz prošlosti pokazuju da je ovaj prostor bio više puta izložen agresiji i osvajačkim pohodima.

Svijet danas zna da je stabilna i samostalna, slobodna i nezavisna Jugoslavija — socijalistička, samoupravna i nesvrstana — najbolji zalog i garant stabilnosti i na Balkanu i u Evropi. U svim složenim situacijama u međunarodnim odnosima učestalo su se javljali dušobrižni glasovi za sudbinu Makedonaca i Makedonije. Oni su najčešće bili negatorski raspoloženi, kao što su i danas, ali nisu birali sredstva da manipuliraju »makedonskim pitanjem« i da unose tamnije oblake u dobrosusjedske odnose.

Suradnja na svim poljima ostala je i jest strateško opredjeljenje Jugoslavije u njenoj nesvrstanoj i miroljubivoj politici. I onda kad se činilo da nema izlaza iz veoma zapletenih situacija, suradnja se pokazala kao jedini način da se razlike prevladaju i krene zajedničkim snagama u interesu naroda i država, mira i progressa u svijetu. Događalo se da su optuživali našu zemlju kako ona nije za suradnju, jer je raznim sredstvima ograničava i sl., pri čemu se zaboravljalo da je Jugoslavija mnogima prva pružila ruku čak i onda kad je bilo razloga za drukčije ponašanje. I upravo stoga, i riječi L. Koliševskog jasno i nedvosmisleno govore o želji makedonskog naroda, kao sastavnog nerazdvojnog i neraskidivog dijela Jugoslavije da »bude ne manje zainteresiran od bilo koga susjeda naroda za razvoj svestrane suradnje među balkanskim narodima. Između ostalog, ovaj dio Jugoslavije ima granice sa tri zemlje i naš narod duboko shvaća značenje vlastitog doprinosa međusobnom zbližavanju jugoslavenskih naroda i naroda susjednih zemalja [...]. U ovih tridesetak godina mi smo ne jedanput dokazali da smo za suradnju u svim oblastima, za otvorene granice i slobodnu komunikaciju među narodima, za suradnju u oblasti privrede, kulture i slično, jer to jača međusobno povjerenje i stvara uvjete za prevladavanje umjetno stvorenih barijera. To je trajan interes svih jugoslavenskih naroda, to je trajan interes i makedonskog naroda.«

»Aspekti makedonskog pitanja« knjiga je koja je svojim ocjenama, gledištima i porukama, okrenuta našim unutrašnjim pitanjima, razvoju socijalističkih samoupravnih odnosa, izgrađivanju bratstva i jedinstva. Istodobno ona razmatra bitna pitanja afirmacije SR Makedonije, njene daljnje izgradnje i jačanja. Obračunavajući s još uvijek prisutnim recidivima prošlosti, L. Koliševski izložio je gledišta i ocjene koje su ne samo sastavni i neodvojivi dio NOB i socijalističke izgradnje

SR Makedonije i makedonskog čovjeka, već i bitna odrednica u građenju dobrosusjedskih odnosa na ovom prostoru. Aktualnost tih pogleda i ocjena, potvrđena u proteklom razdoblju, još više govori o stvaralačkom odnosu autora prema svim procesima naše socijalističke izgradnje i razvoju samoupravnih društvenih odnosa kao i prema najaktualnijim vanjskopolitičkim temama vezanim za prošlost, sadašnjost i budućnost makedonskog naroda i jugoslavenske zajednice.

Ognjen Bojadžiski

*DUŠAN ŽIVKOVIĆ, Narodni front Jugoslavije 1935—1945,
Narodna knjiga, Beograd 1978.*

Napokon smo objavljivanjem ove knjige dobili povijesnoznanstveno djelo u kojem se u cjelini izlaže i analizira ideja, politika, organizacija i ukupna problematika Narodnog fronta Jugoslavije, od početnih ideja o jedinstvenom frontu radničke klase, inauguriranih odlukama III i IV kongresa Kominterne 1921—1922. godine, organiziranog djelovanja i poduzimanja određenih akcija za formiranje antifašističkog fronta, odnosno narodnooslobodilačkog fronta, do njegova konačnog oformljenja 1944. godine i održavanja Prvog kongresa Narodnog fronta Jugoslavije 1945. godine.

Valja u početku istaći da je knjiga Narodni front Jugoslavije doista izuzetno vrijedno analitičko-sintetičko monografsko znanstveno djelo koje je nastalo na osnovi dugogodišnjeg mukotrpnog istraživačkog rada (konzultacije brojne literature i velikog opusa arhivskih dokumenata) i čvrste odluke autora da se prihvati tako važnog, izuzetno potrebnog i odgovornog zadatka. Jer pisati o Narodnom frontu Jugoslavije znači pisati o toj problematici uopće (što autor doista sveobuhvatno i znalački čini).

Pisati o genezi, ideji i razvoju Narodnog fronta uopće, znači pisati o borbi i revolucionarnim gibanjima radničke klase i svih demokratsko-progresivnih snaga svijeta, pisati o »strategiji i taktici Kominterne i njezinih sekcija (pojedinih komunističkih partija na raznim etapama borbe od završetka prvoga svjetskog rata), znači pratiti diferencijaciju građanskih snaga i pomeranje jednog njihovog dela ulevo, znači pisati o prevazilaženju uskih sektaških stavova u najvišem rukovodstvu međunarodnog radničkog pokreta u odnosu prema socijalnoj demokraciji. I obrnuto, znači pisati o zbližavanju svih demokratskih snaga na platformi zajedničke borbe protiv agresivnog fašizma [...]«, kaže autor u predgovoru svoje knjige.

Valja, osim toga, istaći da autor u navedenom djelu ne daje samo historiju Narodnog fronta, sagledavajući je i eksplicirajući u kontekstu cjeline svjetskih zbivanja, već — barem što se tiče Jugoslavije — ponire u širu analizu historije socijalističke revolucije Jugoslavije, dakako s posebnim osvrtima na pojedine današnje republike i pokrajine. Autor, dakle, problematiku Narodnog fronta situira u kontekstu i kontinuitetu revolucionarne borbe radničke klase u cjelini i